

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Asmus Semper.

Otto Ernst pedagógiai regényének első két kötetről¹ a német irodalomtörténetírást — csodálatos ellentétben a könyvek nagy elterjedtségével — nem nagy lelkesedéssel szólt. «Liebenswürdige Durchschnittsleistung»-nak mondták² és csak a szubjektív formában megnyilatkozó friss közvetlenséget dicsérték.³ A német olvasóközönség azonban ezúttal nem kérdezte az irodalomtörténetírást. Az *Asmus Sempers Jugendland*-nak több mint százezer, a *Semper der Jüngling*-nek hatvanezer példánya forog közkézen és hirdeti regény formájában a sok bölcs élettapasztalat, sok kedves és hű megfigyelés és sok rokonszenves elmélkedés mellett azt a tiszta eszményiséget, mely szerzőjének lelkéből nemzete felé sugárzik.

A Semper-köteteknek most jelent meg a harmadikja, úgy lehet. hosszú időre az utolsó; *Semper der Mann*⁴ a címe. A férfiúvá érett német költő lelkivilága él benne, aki a gyermekek tanítójából előbb környezetének, városának, majd nemzetének tanítója lett. A körülötte zajló eseményekből és kisvárosias pártoskodásokból pedig nemzetek küzdelmébe került: megérte a világháborút, Németországnak — egyelőre csak ennyi bizonyos — páratlan erkölcsi diadalát. A munka, három-kötetes egészében, egy német tanító életét rajzolva, e kívülről jött befejezés által, mintha csak megismételni akarná a német egység meg-

¹ *Asmus Sempers Jugendland. Der Roman einer Kindheit von Otto Ernst.* 86—89. Tausend. Leipzig, L. Staackmann, 1912. 8°, 358 l. — *Semper der Jüngling. Ein Bildungsroman von Otto Ernst.* 56—60. Tausend. Leipzig, L. Staackmann, 1914. 8°, 452 l.

² R. M. Meyer, *Geschichte der deutschen Literatur im XIX. Jahrh.*

³ Max Geisler, *Führer durch die deutsche Literatur des zwanzigsten Jahrhunderts.* Weimar, Alexander Duncker Verlag, 1913, 111. lap.

⁴ *Semper der Mann. Eine Künstler- und Kämpfgeschichte von Otto Ernst.* 1—20. Tausend. Leipzig, L. Staackmann, 1916. 8°, 516 l.

alkotásának korából ránk maradt igazságot: hogy ezt a háborút is a német tanítók nyerik meg.

E harmadik kötet megjelenése alkalmából kétszeresen alkalomszerű, hogy Otto Ernst Semper-regényeivel e lapokon foglalkozzunk: a regények hőse is, szerzője is — s a kettő itt egyet jelent — tanítóember. Ez az egyik. A másik, hogy igen sok nevelési kérdés szerepel bennük. Egy élet élményeinek összességét foglalják magukban; de nem önéletrajz egyik kötet sem, legalább formájában nem az. Igazában nem is regények, mint ahogyan a szerző nevezi, mert nincs bennük más, mint maga az élet, amely nem azért költői, mert eszményítve van, hanem, mert egy optimista és idealista lélek eszményítés nélkül is, szinte lelki kivétítés által szépnek ismerte: nem is tudja másnak rajzolni, mert sohasem látta másnak, csak derűsnek; mert, amerre járt, a lelkéből napfény áradt és beragyogott körülötte mindent s legjobban a szirteket, amelyek útjában meredeztek.

A szívarkésztő Ludwig Semper kisfia szerény, sőt nagyon szerény viszonyok közül indult el a pályájára és eljutott odáig, ahová kevesen jutnak el a kiválasztottak közül is. Eljutott összeköttetések és tülekedés nélkül, csupán céltudatos munkával, tisztán logikusan gondolkodó ésszel és tántoríthatatlan jellemmel, mely kemény sziklákhöz ütődve izzott és edződött, de sértetlen maradt, mert szilárd és önépítette elvekből alakult, s nem szavakban, hanem tettekben nyilvánult. És eljutott mosollyal az ajkán, amely nem fogyott le onnan soha, mert hazuról hozta magával, a szívarkésztő házából, egy csendes ember ajakáról, aki a szivarokat szorgalmasan gyúrva, nagy álmokat álmodott egy szebb életéről és ha életének szekere rögökön zökkent is, csak mosolygott.

Így járja Asmus a regény útját. Nem mint hős, mint félisten, csak mint egészen közönséges ember. Ez az út — s ez teszi e könyveket rokonszenvesekké — az élet útja, a modern életé, mely a német-ségnek két nagy háborúja: a francia és a világháború között vezet előre. Mindarról, ami a mai művelt embert foglalkoztatja, szó van e kötetekben. Nem tudákosan. Észrevétlenül és élvezetesen tárul föl előttünk minden, amit mi is, mindegyikünk átélt, remélt, tapasztalt, amin gondolkodott, amit olvasott, látott — nem több, mint a gondolkodni tudó, modern ember egész élete, de abból minden. Aki e munkát írta, az az élet minden mozzanatában értékeket látott és nem felejtett el belőle semmit.

Az első kötet, a gyermekkoré, az első élmények eleven közvetlenségű rajza a legrégebb, halvány impresszióktól odáig, hogy Asmus a preparandiumba jut. Onnan kezdve, hogy megpillantja a szomszéd Diepenbrock háza felett a holdvilágot és megkérdi atyját, hogy az a

Diepenbrock holdja-e — odáig, hogy a felvételi vizsgálaton tanárai arcáról azt a mondást olvassa le, hogy «aki nem éppen olyan tudós, mint én, azt öt percen belül elevenen megeszem». Az első pajtások élnek benne, az első remények, az első impressziók. Sok vonása Goethere emlékeztet, de csak azért, mert Goethe «Wahrheit und Dichtung»-ja is az életből való. Mégis, a bábszínházak öröme, az első színigazgatóskodás, átvonuló katonák emléke, háborús hírek — mindez közel áll a legnagyobb német költő gyermekkorához. Egyébként pedig, egy-egy bölcselkedő, érettebb megjegyzésen túl, tele van e részlet természetes naivsággal s az élet realizmusának a gyermeklélek tükörében visszavert, napfényes rajzával. Sok-sok üdeség van benne s ez még a szomorúbb képeket is napfényessé teszi.

A Ludwig Semper házában hét gyermek él. A derék munkásnak derült mosolya, mely mögött sok lemondás, sok elfojtott vágyódás pihen, az anyának szorgalma és takarékosága, a gyermekek olcsó örömei — a mazsolás gombától a karácsonyestéig — az élet küzdelmeit valójukban, de szép keretben mutatják. Az egész ház énekel. A dal ízesíti az egyszerű vacsorát — krumpliszletek vannak kenyérrerakva — s az egyik Semper-leány az uraságnál szolgál és Asmus így kapja ajándékba az úrfi elnyűtt ruhadarabjait: egész kincseket. Testvéreitől korán megtanulja a betűk ismeretét és a padláson heverő régi könyvek, Leisewitz drámája és hasonló, neki érthetetlen művek, az első kibetűzött olvasmányai. Bátyjai már künn vannak az életben. És Asmus eljut velük népművelési estélyekre, ahol szociológiai problémákról beszélnek hosszan, unalmasan. Van, amikor atyjának nincs munkája és éheznek. Haramiát játszik a bajtársaival és van idősebb barátnője, a szomszéd zsidó leánya, aki egészen másként látja az életet, mint ő. És akad tanító, aki az iskolásgyermek tehetségét felismeri és buzdítja, hogy folytassa a tanulmányait. Takarékos anyja fél, hogy a taníttatást nem bírja. De az apa mosolyog a gyermek lelkesedésén, vele érez és beleegyezik. Mert «majd csak lesz valahogy». És a tanító ingyen készíti elő a vizsgálatra és a gyermek sétáin mellette sétálnak Schiller és Ossian, Aristoteles és Goethe, Voltaire és Klopstock — és találkozik egy barna leánnyal s nem tudja, hogy az a hitvese lesz. A felvételi vizsgálat pedig pompásan sikerül.

Egészen a diákvilágban játszik a második kötet: a fejlődés kora. A hamburgi tanítóképző növendékéből tanító lesz; pályájának koszorút és tövisait egyforma tudnivágyással ismeri meg és túrni tudó, szilárd elvei azokkal az erényekkel ékesek, amelyeket már Scherer az ósgermán jellemvonásaiul jelölt meg. Német hűség — különösen barátai iránt — és a nő tisztelete él benne. Chamisso, «ez a francia» lelke szerint dalol, mikor nem is a nőről énekel, hanem a nőt énekelei

meg. Költőiség tekintetében is ez a legsikerültebb kötet. Ha az első kötetben igen sok a vágyódás, úgy ez a beteljesedés idejéről szól. Amott álmodnak: atyja egy lerombolt jövőről, mely Asmusában éled újra fel — sehol sem mondja ki, csak az ajkain el nem muló mosoly beszél róla, — anyja egy gondtalan szép életről, mely dalából cseng ki — «In Sevilla, in Sevilla weisz ich wohl ein reines Stübchen» (Sevillában, Sevillában van egy tiszta kis szobácska) — Leonhard bátyja fényről, gazdagságról, eleganciáról, az a barna kislány Görögországról, ahol királyleány lesz — és hogy Asmus vele szeretne menni, hogy néki ezer álma van, az tudnivaló. Most itt él a nagyvárosban. Ösztöndíja van. Tanítói szeretik és legtöbbször ő is megtalálja, amit tőlük vár. Korán kezdheti el a tanítást, már a preparandumban. Hamar álláshoz jut. És az életében fel-feltűnő kis karcsú barna leány, akivel most mint prepával találkozik, menyasszonya lesz, majd felesége lesz, gyermekeinek anyja. Fizetése jó. Szüleit a legnagyobb nélkülözésektől megmentheti, atyja is jócskán keres. Az első kötet kerékben, befejezettebb egész, több benne a kedély, a naiv hangulat, általában mesteribb alkotás. De e másodikban a serdülő kor szépsége, a fiatalság igazabban érvényesül. Amaz egy fenségesebb korszakban játszik: háttére a «nagy idő, melyben Napoleon császár és százezer francia esett fogságba». Emez a német, alapos és lelkiismeretes munka ideje. De ebben van életének rózsaszínű idillje, ragyogó, tiszta, boldog szerelme az élet kapuján kopogtató ifjúnak.

A két kötet a lelki fejlődés egésze. Azonban fejlődéstörténet: alapos indokolása annak, ami a harmadikban van: a férfiú életének. Csak ilyen gyermekkor, csak ilyen ifjúság után léphet ki az a férfiú az élet porondjára, amilyennek a *Semper der Mann* hőse, a költő maga mutatkozik. Amazokban a mindnyájunk ifjúságát rajzolja. A férfikor csak az övé, tehetségének érvényesülése. Amazokban mi vagyunk a hősök és adott elem a környezet. Ebben a hős az, az Asmus Semper jelleme, ami adva van: s az élet, a környezet a mindnyájunké, a *ma* élete és küzdelmei. A kötet kissé szárazabb, de mélyebb is, mint előzői. *Semper* Hamburgban tanítóskodik. Boldog családi élet közepette, de gondok között él. Verselget, dolgozik. Irodalmi kört alapít. Megpróbál érvényesülni, de ez a kísérlete — mert nem tud a klikkekhez alkalmazkodni — meg újra hajótörést szenved. Szavatait, verseit szeretik, tehetségét elismerik. De ellenségeinek száma egyre nő, mert kritikája nem alkalmazkodó. Egyáltalában, az oppor-tunizmus hiányzik belőle. Berlin irodalmi életének kizárólagosságát megsynli. Csak hosszas küzdelmek után, a véletlen veti felszínre: a drezdai udv. színházban előadott darabjai szerzik meg hírnevét. De odáig nagy volt az út. Kevés jóbarátja van, aki őszintén ragaszkodik

hozzá: ezek körében jólérzi magát és bízik jövőjében. Minden kedvezést visszautasít, amely feltételekhez, irodalmi függéshez van kötve. Mégis, mecénása is akad, aki önzetlenül segít gondterhelt helyzetén. Családi életét is ború fenyegeti: felesége s egyik gyermeke beteg. De lelkiereje nem hagyja el. Ismételten szabadságot is kap iskolai hatóságától, mígnem sikerei lehetővé teszik, hogy pályáját elhagyva, az irodalomnak élhessen. Megéri, hogy teljes függetlenségben dolgozhasson, hogy darabjai előadásán Bécsben is, Berlinben is az udvar megjelenik s hatalmas uralkodók ismerik el tehetségét. Megjárja Páris és boldog, midőn a világháború kitör: a németiség erkölcsi diadalt ül.

O mein Deutschland, wie sie dich ehren!
 Sieben Völker mit ihren Heeren
 Fielen tapfer über dich her;
 Denn für sechs wär' es zu schwer —

énekeli.

Ez az életpálya csak keret, mely ugyan szorosan összetartozik a benne foglaltakkal, de melynek lényege mégis csak az, hogy a hőse tanító. Mintha csak az alapeszmét mondaná el a harmadik kötet egy kései (409.) lapján: «Ez a mindig előretörő, szakadatlanul erősödő német nép, védereje fejlődésén kívül, sohasem ismert nagyobb feladatot, mint a nevelést.» S e nevelés terén e könyvek szerzője a gyakorlati életben is sokat tett. Otto Ernst nemcsak ünnepelt költője nemzetének, hanem a pedagógusoknak is régi ismerősük. Az elsők egyike volt, akik a *művészeti nevelésért* küzdöttek és azt hirdették, hogy a nevelésnek három irányban kell feladatát megoldania: morális, intellektuális és esztétikai szempontból. Otto Ernst *Schmidt*, a hamburgi tanító közel két évtizeden át harcolt ezért¹ és a művészeti nevelést mint a nevelés igazi művésze hangos szóval követelte. Ahogyan *Otto Ernst* a költő rámutat műveiben a pedagógia félszegségeire és *Semper-regényeiben* az oktatás hibáira, a helyes tanítás módszerére, azt a hamburgi tanító kettős tapasztalatai mondatják el vele. Tárnya volt előbb, de öntudatos tárnya, — alanya lett utóbb a tanításnak. Mindkét korszakból okiratszerű értékük van önmegfigyeléseinek. Éles a kritikája, de nem kicsinyeskedő. Rokonszenves köte-

¹ Idevágó felolvasásai és értekezései: *Die Pädagogik der Kunst*. 1890. — *Die Lyrik in der Schule*. 1893. — *Ideen über den mündlichen Vortrag und über das Verhältnis des Deutschen zu seinen Dichtern*. Weimar, 1903. — *Die Renaissance der Pädagogik*. 1904. — *Des Kindes Freiheit und Freude*. 1906. — *Elternrecht in der Schule*. 1907. — V. ö. még: *Ottomar Enking*, *Otto Ernst und sein Schaffen*. Zum 50. Geburtstage des Dichters. Leipzig, L. Staackmann, 1912. N 8°, 98 l.

teit derült kedélye hatja át. Humora, ez a fönséges érzése járja át munkáját; sohasem alacsonyodik ez kómikumká, finom, kedves, tiszta marad. Elsimítja az éleket, lecsiszol mindent, ami bántó, harmonikusná, derültekké teszi a könyveit is, miként az élet is mindig az volt a költőnek.

A keretben természetesen csak epizódszerűen vannak az iskolai élmények elhelyezve.

Elemi iskolai tanulmányaiban érdekes tanító-típusokat rajzol. Különösen kedves első tanítójának, ennek a gyermekek lelkéhez, képzeletéhez alkalmazkodni tudó öreg embernek a képe, aki a gyermekben becsvágyat tud ébreszteni, serkenti őket és okosan tanítja. Megkapó, amint nekik a paradicsom gyönyörűségeit festi előttük: «Szieh mal, die schönén Blumen? Und was für 'n chroszer chrüner Baum! Und was für szüsze Aepfel! Und da kam auf einmal ein Löwe daher, aber er tat ihnen charnichts!» (Lám csak, micsoda szép virágok! És milyen nagy zöld fa van itt! És milyen édes almák! És egyszerre csak jött egy oroszlán, de éppenséggel nem bántotta őket!) Életet, mozgást kívánt a gyermekektől, órai valóságos tornaórák voltak s negyedévenként haladásuk rendje szerint ültette tanítványait. Asmusnak megjövendölte, hogy szép írásával sokra viszi még — szegény öreg, nem átvitt értelemben gondolta.

Éppen ellenkező hatása volt következő tanítójának, akinek magyarázatai értelmetlenek, nyelvtanítása egészen misztikus volt, két évi nevelése pedig valóságos kinszenvedés Asmusnak — nem a botütések miatt, amelyek szintén divatban voltak, hanem iskolatársainak fegyelmezetlensége, az ebből származó bajok miatt és azért, mert ébredő tudni-vágyása kielégítést nem talált. Későbbi mesterei között is alig akad, aki a gyermek lelkébe hatolva, érzületét megnyerje. E tekintetben érdekes, mikor sok szép és az előző években a gyermekben mély nyomot hagyott vallásóra után Cremer úrnál a szocializmusra kerül a sor és Asmus először ismerkedik meg a «vörös» mozgalommal. Magolásszerűen kell a válaszokat adniok. «Hát a népbolondítók nem tudják ezt? — ,Nagyon is jól tudják.’ — «És miért nem cselekednek e szerint?» — ,Nem illik bele zsbáruik közé.’ — Ily tanítás nem csoda, hogy a cél helyett annak ellenkezőjét éri el: hiszen Asmus titokban Lassale életrajzát írja meg, és első versének *Eppur si muove* a címe. Mellette azonban átérzi Jézus életének minden szépségét, a vértanukért lelkesedik s álmaiban rajongva szeretett atyjáért akar meghalni.

Tanítói között van egy fiatalember, aki megérti őt, felkarolja ábrándjait, érdeklődik tervei iránt, ismeri, méltányolja intelligenciáját és szeretné, ha tanító lenne belőle.

A preparandeumban új világ várja. E résznek legtanulságosabb részei, midőn kiváló tanárok magyarázatait alkalma van összehasonlítani népiskolai emlékeivel s igazgatójában a modern gondolkodású pedagógust megismeri. Nem kevésbé becsesek azonban első tanítási kísérletei is. Első magyarázatában, midőn a városi gyermekek a rókát kutyanak nézik, nem sikerül néki a vezető fonalat kezében tartania; a békakirályfi meséjében pedig egyenesen csődöt mond a tudománya, mert a gyermeklelket nem ismeri. A királyleány megígéri a gyűrűjét megmentő békának, hogy megosztja véle ágyát és asztalát, de szavát nem váltja be. Asmus megkérdezi az egyik gyermeket, hogy miért nem akarja a királyleány a békát ágyába venni. — 'Nem tudom', szól a válasz. «Hát te örülnél, ha egy béka lenne az ágyadban?» — 'Igen', hangzik lelkesülten a felelet. Asmus megőrül, hogy a gyermekben az adott szó ereje érvényesül. «De csak *mikor* örülnél neki?...» 'Mindig', szól az ragyogó ábrázattal. Asmus nem veszi észre, hogy a gyermek a kis eleven állatoknak nagy barátja. De ez csak a kezdet. A fiatal tanító csakhamar észreveszi, hogy Sokrates igen okos ember volt, mikor magát butának tetteve, hallgatóihoz a legnehezebb kérdéseket naiv módon intézte és kérdésekkel vezette rá őket a helyes válaszra. A hegedűt akarja elővenni és úgy kezd hozzá, hogy egy madárkája van a szekrénybe zárva. A nyulat bemutatva úgy kezdi, hogy: ime, egy macska! És a gyermekek ujjongva javítják ki és alkalmat adnak néki a további kérdezgetésre.

Mint tanító olyan igazgató vezetése alá kerül, aki zsinórmérték szerint követeli a tanítást s a pedagógiai formaruha híve. Természetes, hogy Asmus hamar összekülönbözik vele s a tanfelügyelő előtt is diadalt arat. Legnagyobb diadalai mégis a lelkes órák, melyeknek tanítványaival együtt örül.

De kritikája alá kerül minden ferdeség, ami a nevelésben és tanításban mutatkozik. Megbotránkozva mutat rá arra a lehetetlen, szoros kapcsolatra, mely iskola és katonaság között van: hogy az önkéntesi jog igen sok, jobbra hivatott, gyakorlati pályára teremtett embert csal a tudományos pályára s a nevelés egyik eszményévé lett az önkéntességre képesítő bizonyítvány. «Képzhető-e — mondja — boszantóbb bohóság? Katonai kedvezmény, mint szalonna a lélek egérfogójában!» A történettanítást, mint évszámok nyaggtatását eleven fejezetben gúnyolja ki, midőn egy történetórát így mutat be: «III. Amenemha?» — ,2200'. — «Hyksos előzetése?» — ,1580'. — «Ki által?» — ,Thutmosis által'. — «Amenophis?» — ,1500'. — Így fest egy jeles felelet. A tanári tehetetlenség jeles példáját mutatja be Mr. Bellyben, angol tanárában, akivel tanulótársai a legképtelenebb tréfát is megengedik maguknak, mert fegyelmező ereje a jóindulatú udva-

riasságban merül ki s akin egyetemes műveltségének fogyatékoságait növendékei hamar észreveszik.

A pedagógiai pálya töviseit is mindenképpen érzi. A hagyományos *Quem dii odere*-t önkéntelenül is szemére veti egy kis leány, gyermekkori játszótársa, aki, midőn későbbi találkozásukkor megtudja, hogy tanító akar lenni, elasztikus rövidséggel így felel neki hamburgiasan: «Bis voll verrückt!» (Bolond vagy!) E szavak sokszor visszacsengenek fülében, de lelkesedését, pályája szeretetét nem lohasztják le. Mert van egy vezérlő csillaga, mely mindig előtte ragyog az égen — egy eszménye, akinek tisztelete kötetjeiben meg újra felcsillan: Pestalozzi, akit úgy szeret, «ahogyan csak élő embereket szokás szeretni». Tanításai úgy tetszenek neki, mint egy csodálatos épület pompás architektúrája, egyszerű nemes vonalai. Eszménye a tanítóságnak — egy egész néposztálynak, amelyről később, midőn pályájától megválík, egy felköszöntőjében e klasszikus szavakat mondja: «E hivatás emberei herkulesi munkákat végeznek elismerés és jutalom nélkül, sőt lenézi őket mindenki, aki emlegeti. Önzetlenségüket végtelenül kihasználják; de ez sem térítette el őket útjukról. Azok a tévtanok, hogy nincsen igazság, nincs erény, nincs becsületesség, nincs önzetlenség, hogy minden ember csak a maga boldogulására törekszik és jogosan — mindez nem hatolhatott lelkükbe; annak felszínét is alig érintette»; mert elve, mint Asmusé, hogy: «Németországnak tisztának kell maradnia».

De persze Asmus Semper nemcsak tanító, hanem ember is: a közélet embere. Igaz, hogy mint ilyen is tanító. Ha egyébert nem, nemes példájával az. Ám itt már nemcsak pedagógiai kérdésekről van szó, hanem a legnagyobb pedagógiai problémáról, az életéről, melyre Eötvös szerint csak maga az élet által neveltethetünk. És így szóba kerül a könyv folyamán minden, ami az életben ma a művelt embert érdekli. Szóba kerülnek egyéni nézetek az irodalomról, klasszikusról és modernről, ez utóbbinak túlkapásairól. Hallunk szociális kérdésekről és szó van tudományról is. A színházi élet kulisszáiba éppen úgy betekintünk, mint a katonáskodásba; irodalmi körök élete előttünk zajlik le és látunk barátságokat kezdődni és elmulni. «Mindent másokért, magunkért semmit!» Pestalozzi e mondata vezeti Asmust; de életeszménye analóg a Karthauzi tanulságával: hogy a legfőbb öröm a másoknak szerzett öröm.

A klasszikusok mély és őszinte tisztelete megérzik minden során. Nemcsak Goethe-imádat és hagyományos Schiller-szeretet van a könyveiben. Szó van Hebbelről éppen úgy, mint Jean Paulról, Spinozáról éppen úgy, mint Kantról. Intelligenciájához tartozik, hogy a nagy vonást mindig meglátja a nagyokban és törtéteők önző leszólásai nem

hatnak a lelkére. Eleinte úgy rémlik, hogy ez a tulajdonsága kissé nyárspolgárian tiszteletteljes; később látjuk, hogy minden mondata megértő lelkesedés, mely a modernben megtalálja emellett is a szépet: hiszen maga is modern költő. Nem elfogult. Még németsege is igazlító, nem sovén. Kitettszik ez azokból a sorokból, mikben a humorról szól. Az ő nézete szerint a német ember alapvonásai a komolyság és az alaposág. Aki humorista, az valóságos mártír. Mert a német ember is szeret ugyan nevetni, de azután szégyenli magát, hogy nem tudott komoly maradni. A humort nem veszi komolyan. Ibsen a német ember szemében mindig nagyobb lesz, mint Molière, és Jean Pault sohasem ismeri el klasszikusnak. Nem tudja — mondja Asmus — hogy milyen komoly dolog a nevetés. Hogy csak a «trottlík» nevetnek, ez ellen a felfogás ellen hiába küzdött Vischer is. — Látjuk, még túloz is Asmus. Mert hiszen a saját pályája -- bár drámaiban néha több a szatira, mint a humor — élénk cáfolata e hitének;

Épp így szembe mer szállani Nietzschevel is, e filozófus minden népszerűsége ellenére. Nietzsche egész egyénisége ellentéte annak a klasszikus-imádatnak, mely szerzőnk lelkében él. Követőit kigúnyolja. Egy felolvasáson, mely isteni tiszteletet követel Nietzsche tanításainak, megütközéssel látja, hogy egy nagyobbacska diák akkora önhittséggel mer közbeszólalgatni, amennyi Homeroszhoz, Michel-Angelohoz, Beethovenhez és Goethehez együttesen éppen csak illet volna. S ugyanitt hallja valakitől Schillerről, hogy az «der Moraltrompeter von Säckingen! Ein I-di-ot!!!» Talán ezek is hozzájárulnak, hogy Nietzsche minden ízében beteg embernek tartja, aki a világ minden értékét meg akarta semmisíteni, hogy új értékeket adhasson neki és szappanbuborékokkal fizetett. A jog uralma helyébe az akaratot akarta állítani — és Asmus csodálkozva látta, hogy tanításai mennyire hatnak: egyik növendéke dolgozatában Macchiavellit dicsőíti s a hatalomban látja a legfőbb jót, amelyre egy nemzetnek — tehát Németországnak is — törekednie kell. Az eszköz mellékes — ezt tanítja Nietzsche is!

De a filozófusban nem a modernt gyűlöli. Zolát többször idézi, Hebbelt nagyon szereti. Wagnerről megvan az egyéni véleménye. Hirdeti, hogy lángész — és nem tehet róla, hogy a németek egy geniet megint elméletté változtattak, amely a csalogányt is számúzi a zeneköltészetből, mert nem zenedramákat füttyöl. «Szerencsére — mondja — a csalogányokkal szemben hiábavaló a teória.»

Reálromantikusként tartja magát, pedig idealista. Mindenben az eszményit látja és lépten-nyomon a valóságba ütközik. De e valóságnak is örülni tud. Neki az a fő, hogy Löwenclau barátja, aki modern költő, Klopstock sírja közelében lakik. S e diszharmóniák is harmóniává alakulnak a lelkében. Egyik darabjának bécsi bemutatója alkál-

mával semmi sem szerez neki nagyobb örömet, mint az a színész — Riemer — aki e hallhatóan bécsielen, de néki honi nyelvén szólítja meg: «Gun Dag, Herr Semper, See verstohn jo gotseidank ook 'n Wort Plattdütsch, Wat mocht Hamborg?» («Jó napot, Semper úr, hála istennek, ért még egy kicsit plattdeutschul is! Mi ujság Hamburgban?») S ez éppen annak a költőnek esik végtelenül jól, aki a színpadi nyelv reformjáért, természetességéért harcol.

Ez a diszharmónia életének küzdelme is. A ma túlekedő életben küzd eszményekért s azokat sohasem téveszti szem elől. Kincseket ígérnek neki elveikért, de ő megmarad szegény tanítónak, mert nem tud beleilleszkedni a költészet vásárába. Pályája kezdetén megkörnyékezi őt egy hamburgi kiadó. Magának akarja őt megnyerni, mert hiszen az ő irodalma — büszkén vallja — a modern irodalom, minden, ami nála jelenik meg, az modern, egyszóval, az ő kiadóhivatala a modern irodalom. És Asmus később tapasztalatból tudja, hogy amit ifjúi lelkesedéssel visszautasított, az igaz. A kiadónak mindegy, szappan vagy könyv-e a cikke — és amint van Lyra-szappan, éppen úgy hirdeti a költészetet is szappannak. Neki van irodalma, színháza, folyóirata, ujságja és amit kinyomat, azt dicséri az ujságja és adja a színháza, és amit a színháza ad, azt az ujságja dicséri és kinyomatja a kiadóhivatala. Így van megoldva az irodalom, mint nagyvállalkozás és így születik az irodalom.

Hogy Asmus szembeszáll vele, azt a tanító idealizmusa teszi. Szemére is vetik névtelen levelek — s ezt büszkén mondja el — hogy munkáin nagyon megérik a tanító volta. Csakugyan, Otto Ernst szívesen veszi költői tárgyait az iskolai életből. De ez a büszkesége is, és hogy ezekkel lett naggyá, ez a mi büszkeségünk. Az élet nagyon változatos volt néki. A hét alvók legendájával mondja el az életről: «a világ minden húsz lépésre más volt, egészen más, és egy nap annyi volt itt, mint ezer esztendő!» De e nagy változatosságban is mindig egy maradt: német tanító. Legboldogabb perce volt, mikor ott olvashatott, ahol Pestalozzi, «der Christus der Pädagogik» a maga harcait vívta az irigységgel, rágalommal, butasággal és alacsony-sággal — és győzött.

Asmus Semper győzelme is az a nagy pillanat, mikor II. Vilmos végignézi *Flachsmann als Erzieher* c. darabját s a II. felvonás után magához hivatja. «Természetesen beszélgetésünk csakhamar az iskolára nevelésre és tanítókra tért át és az uralkodó úgy beszélt, mint egy egyszerű, érző ember, akire tanulmányainak és fejlődésének ideje boldogítóan és nyomasztóan hatott. Szólt arról, hogy lelkének és a gyermekek lelkének mennyire szükséges a szemléletesség és elmondta, hogyan próbálta ő maga a görög hősi és istenvilágot játszva és

rajzokkal megtestesíteni; szó esett a horáciusi ódák iránti hajlamról, ami az italkedvelő venusinust, ha hallotta volna, alaposan meglepte volna, realista és humanista nevelésről, a császár törekvéseiről és alkotásairól az iskolai reformok terén, a történettanításról és sok egyébéről.»

A császár is a tanítóval, nem a költővel beszélt. Az Asmus Semper három kötetében a költő beszél a közönséghez. De amit mond, azt a legnagyobb tanítók egyikének tapasztalatai mondatják vele — és a tanítóknak szól.

(Temesvár.)

Gálos Rezső.

A magyar kisgazdaosztály nevelése.

Még a világháború előtt készült, de a háború miatt még nagyobb jelentőségűvé vált dr. Czettler Jenőnek *Magyar mezőgazdasági szociálpolitika* (Budapest, 1914, a Magyar Gazdaszövetség kiadása, n 8°, 1103 l., 30 K) c. műve. A szerző a közgazdasági irodalom alapos ismeretével felfegyverkezve tanulmányozta a külföld és hazánk társadalmi és gazdasági viszonyait s közvetlen tapasztalatok alapján írta meg művét. Megérzik ez a munka minden fejezetén; megérzik az a nagy szeretet, mellyel a magyar föld és annak művelője, a magyar paraszt iránt viseltetik s amellyel a nemzet gazdasági haladását és művelődését szolgálni akarja. Czettler munkája igazi nemzeti pedagógiai munka, mely a nemzet kicsinyeinek, a gazdasági és nemzeti műveltségben elmaradott falusi népnek nevelésével foglalkozik s ezért szükséges, hogy tartalmának legalább a nevelőket közvetlenül érdeklő részével e lapok olvasói is megismerkedjenek. Talian nagy terjedelme (majdnem 70 nagy ív!) az oka, hogy végigolvasásától sokan visszariadnak. Avagy az a körülmény tartja vissza az embereket az elolvasásától, hogy, amint azt a szerző is folyton hangoztatja, iskoláinkban még nem fordítanak elég gondot a közgazdasági ismeretek tanítására s így kevesen érdeklődnek és érdeklődhetnek az ilyen irányú munkák iránt. Annyi bizonyos, hogy a könyv még nem talált annyi olvasóra, amennyit tartalmánál fogva megérdemelne. (V. ö. M. P. 1915: 292.)

Czettler a nemzeti erények megtartását, a nemzet gazdasági emelkedését és művelődését nem az által látja biztosítva, hogy a városi lakosság, tehát a középosztály a külföldről bevándorló és itt az ipartelepekben és más vállalatokban elhelyezkedő elemekkel újítatik fel, melyek itt azután vagy beolvadnak vagy nem; hanem a megújhodás anyagát a magyar falvakban keresi, melyeknek a magyar faji tulajdonságokkal s nemzeti őserővel és öntudattal telt lakói